

על אברהם שלונסקי

אברהם רגלסון

ברחוב. ודאי יצטרך לבוא דור עלומים אשר ישאף להשתחרר מן השלונסקיות כמו שלונסקי ואחיו נשתחררו מן הביאליקאיות. אבל בינתיים נקרע פתח כלפי העתיד, ושטחי הספרות נתערב ננו בשידוד חדש והפראה חדשה.

יצאה השירה מחדרי חדריה ונעשתה ראיה לקריינות ולביום, לזמרה במרש של מעפילים ומתנחלים, לדקלום בקולות דקיקים של תינוקות. הסתירה השלונסקיית נתבחנה בבנין. הכיבוש האמור היה בו משום נצחון לא לבית-שלונסקי בלבד: היה זה נצחון לכל המטע העברי המשג' שג בארץ; והחרוז והאסונץ והמשקל — עדים, מבורכת היא הגמדיות התינוקיות שבשלונסקי. דומני כי אין בעברית מנצנץ בתעלולים, באמר צאות פעוטות-פעטוניות, זוטות-זאטוניות, כדוגמת זה אברהם. אין זאת כי גמדים ופיות עשו להם משכנות תחת האשל הרחב שלו, ומכרכר ריהם וקסמיהם הוא בורא חרוזים חניניים. ומן הזעיר אל העצום.

כוחו של אברהם שלונסקי בתרגום הוא פינר מינאלי. המרחביה הרוסית והאי הבריטי, פושקין ושקספיר ("יבגני אוניגין" ו"המלט"), ההומר רי והטראגי אשר בעליוני ההישגים בספרות יבשת-אירופה, שלונסקי מלבישם במחלצות עבריות גמישות, עשירות, חיות ונושמות. כי הלשון העברית הערתה עליו את שפע אסמיה ובתי גניזה.

לפעמים יש רושם ששלונסקי עומד מן הצד ומסתכל בלשון — בפסוק, בביטוי, באות, בתינועה — עד שהללו מתלבשים לפניו בצורה מוחשית, מתחילים להיות חיים משל עצמם. הילד ב"ספיח" של ביאליק הרואה את אותיות האלף-בית בדמות יצורים עוברים בתהלוכה כמיני חיילים, אינו פחות משועשע על ידי מראות הלשון משלונסקי...

הרצה לדעת את שיעור קומתו הספרותית של שלונסקי יסתכל לא בשירתו בלבד כי אם בצורתה הכללית של השירה העברית אשר היתה לפני הופעת עבודתו ובזו הצורה גופה אחריה הותרו עבודתו בדור.

הביאליקאיות היתה פרושה על פני כל השירה — הכל נפלג לפני קסמיה של רוח ביאליק, והתחילו מתנבאים כמותה. הנבואה והליריקה הפכו לשיגרה. דוד פרישמן הכחיש בכלל בנבואה, טען כי נחלת קדמונים היא ולא נחלתנו אנו. אשר לליריקה, הוא שהתפלל: תנו לנו שירי רוח ורגש והשתפכות הנפש! — הנה בסוף ימיו התחיל מצעק: חדלו לכם מכך וכך אחוז געוגעי אהבה, כך וכך גרם של תאות בשרים עם קורטוב של מדומים ושל סתם כיסופים אל אשר לא כאן... ידענו את הרצפט והיה לנו לזרא!... שלונסקי בבת אחת קרע מעליו את הטלית הביאליקאית. יחד עם זה פרק מעליו את הרצינות הכבדה של כל האסכולה האודיסאית, את בעלי הביתיות שלה ההולכת מתנוונת ומכובדות, והתחיל כותב בקלות, בקפיצות זריזות, בהעזה של צירופים מפתיעים.

תמהו האמונים על הספרות הקלאסית של דור "השילוח": מה אסוציאציות פתאומיות הן אלו? איפה נקודת הכובד? מה הפירוש ההגיוני? באחד משיריו הראשונים רצה שלונסקי להעביר תפילה לרבונר-של-עולם דרך הראדיו. או היה הדבר תמוה: תפילה וראדיו?

השיג הדור את שלונסקי. תפילות בראדיו הן מעשים שבכל יום. ושלונסקי וחבריו ותלמידי דיו לא את הראדיו בלבד כבשו אלא — לסס-גנוניות ולתאורה עליזה — גם את התיאטרון גם את אמנות התרגום ואת עמודי הספרות של העתונים היומיים, ואת הבקורת וכן — אל יהא הדבר קל בעיניכם — אף את הקופלטים המושרים

משמיעים באזני יהודי „שמע ישראל“, מיד קמים לעיני מחשבתו כל המומתים על קידוש-השם, מעשרת הרוגי מלכות, דרך ספרד ופורטוגל, ועד מחנות-ההשמדה על מיליונות קדושיהם. אומרים „אתה הראית“, ומיד מופיע חלל בית הכנסת בשמחת-תורה, המלא נשים וטף, וכל הדגלים נושאי תפוחים ונרות בראש מקלותיהם. אומרים „גדי לבן“ ומיד שומעים קול אם נוגה על עריסה. שלונסקי מפזר ביטויים כאלה במר-חבי שיריו בשביל ערכם התיאטראלי, כלומר שהם עשויים לעורר רגשות, לזעזע נימים שבלב. דרך שניה לשלונסקי במסורת היא על דרך הדמיון התיאורי, שדבר שבמציאות מתקשר בנפשו עם דבר המקביל לו במסורת. כזאת היא השוואתו את בניני תל-אביב לתפילין של ראש ושל יד, ואת רחובותיה של עיר זו — לרצועות הגולשות אל הים.

דרך שלישית היא הודהותו הפנימית עם המסורת, והיא העמוקה ביותר מבחינת הערך הפיוטי.

פתחנו בשירת שלונסקי בתורה מהפכנית וסיימנו בה בתורת שמרנית, טבועת מסורת. מועמדים לסידור-התפילה של עתיד הם הנדר שנדר שלונסקי לזכור את עמלק של דורנו („נדר“) והברכה שהוא מברך על גשם הארץ ולחמה („הודיה“).

כי — אחרי שצוף מבול-הדמים אותו ואת דורו — מים ודגן הם המוטיבים העיקריים באס-סדיה אחרונה של שירתו.

האופי המסורתי של שירת שלונסקי מציל אותה מליהפך לפולחן בן זמנו, משלב אותה בשלשלת הדורות.

המקובל, רבי משה קורדובירו, כתב: „יש להקשות, מאחר שהנקודות מעלתן גדולה מן האותיות, למה צורתן מעוטה וקטנה ואינה כצורת האותיות? לזה תירץ רבי שמעון בן יוחאי ונשא קל וחומר ואמר: ומה כוכבים, שאינם גבוהים על ראשינו אלא כשיעור מכאן עד רקיע חית, אינם נראים בארץ אלא נקודות אורות — אלו הנעלמים העליונים גבוה מעל גבוה, היאך אפשר שתושג לנו צורתן לרוב גבהן?!”

אף שלונסקי דמה דימה את קיבוצי הכוכבים לצירה וסגול וקבוצ. והנה אין צורך לסבור כי המשורר החדש קיבל השפעה דווקא מקורדובירו. שלונסקי, העוסק בתירגום שירים ועריכת שירים וניקודם, ודאי תנועות הניקוד מרחפות לנגדו תמיד. מה תימה, איפוא, אשר בהציצו בכוכבים, ראה אותן גם שם? אך אין להתעלם מקרבת-רוח שבין שלונסקי ובין המקובלים בתפיסת מלים ואותיות וכתרי אותיות על צד ההגשמה. ביטויים כמו „אי שהוא“ ו„אמן“ ו„אבינו“ נעשים ערכים קבועים, אבני-שיש שאפשר להסיע אותן ולקבוע אותן בהיכל.

גם כי לא נכריז עליה, מאליה מתבלטת העובדה כי „על מלאת“, האחרון לקובצי שיריו של שלונסקי, מתרפק על המסורת הישראלית: כולו זרוע אסמכתות ואזכרות לשיר השירים, לנביאים, לספר תהלים, לברכת-המזון שבסידור, לבצק הנלוש ביד שרה אשת אברהם, אבי העבריים הקדמון, להבל, איש בראשית עומד בודד עם צאנו בשדה.

דרך שלונסקי במסורת משולשת היא. ראשית שימוש בה — על דרך ההפגנה, כמו שמנפנים בדגל כדי לעורר רגש לאומי. אם